

AZ OLVASÁS ISKOLÁJA

Kulcsár Szabó Ernő: *A zavarbaejtő elbeszélés*. Kosmosz Könyvek,
Budapest, 1984

A hagyományos poétikák ideje lejárt. Az irodalmi irányzatok váltakozása, megjelenése és gyors letűnése anakronisztikussá tesz minden szabályfelállítási kísérletet. A befogadót nemegyszer kétség fogja el az új alkotások előtt, zavartan mérlegeli saját műveltségét és tapasztalatait, amelyek fogódzót nyújtanának a megértéshez.

A művész, mű és befogadó esztétikai kommunikációnak felfogott kapcsolata kölcsönhatást feltételez a feladó és címzettje között. A művésztől kiinduló üzenetre azonban csak akkor érkeznek teljes érvényű visszajelzések, ha a jelnek tartott alkotást a címzett dekódolni képes. Megfelelő kulcs hiányában az üzenet megsemmisül, érvényét veszti. A hagyományos művészi eljárásmodokra ráidegződött olvasó számára, amennyiben az irodalmi mű létfeltétele a befogadás, egy meg nem értett regény nem létezik.

A regény grammatikai és világszemléleti szintjének a hatvanas években megindult transzformációja e változásokhoz idomított közönséget követel, amelynek irodalomelméleti műveltsége nem csupán az általános és középiskolák oktatásáig terjed. Az olyan megállapítások, hogy a közönség intellektuális erőfeszítést vár az alkotástól, az olvasóknak legfeljebb egy kisebb hányadára vonatkozhat. A kalandregényeket, ponyvairodalmat és sztripeket „falók” vagy legjobb esetben a Jókai-, Móricz-, Mikszáth-féle irodalmon neveledők zöménél gyakran az a baj, hogy az olvasási szabályok automatizálódása következtében számukra a modern irodalmi mű labirintusnak tűnik, amelyhez ráadásul még kidolgozott és minden regényre biztosan alkalmazható poétika sem létezik.

Elsősorban az ilyen olvasónak nyújt nagy segítséget Kulcsár Szabó Ernő kötete: Ariadné-fonál azoknak, akik bemelegszkednek a labirintusba. Ismeretalapozó jellegénél fogva a pusztán utalásszerű információk helyett részletesen és érthetően összegezi a modern irodalomelmélet tételeit, tudatosítja az olvasó szerepét a kommunikáció rendszerében, az ún. „irodalmi háromszögben”. Olyan kérdéseket tisztáz, mint: az irodalom fogalma; az esztétikai hatás mibenléte; az irodalmi mű és annak sajátos világa; a valósághoz való viszonya; a hermeneutika legfontosabb eredményei; irodalmi hagyomány és stílusváltás; az irodalmiság jegyei stb. A befogadásnak két fajtát különíti el: az esztétikai és a pragmatikus megközelítést, az irodalom társadalmi szerepétől függően. Visszahúzó erőt lát az irodalom funkciójának a pragmatikus felé való eltolódásában, s ez az örökség véleménye szerint, a legmakacsabb akadálya az új olvasói magatartás kialakításának.

Külön érdeme a kötetnek, hogy az elméletet szemlélteti is. Az új pró-

za három képviselőjének, Esterházy Péternek, Nádas Péternek és Bereményi Gézának a műveit boncolgatva regisztrálja a regény legfontosabb formabontási kísérleteit, s a megadott elemzési szempontokkal jártasságot alakít ki az olvasóban. Felhívja figyelmét az egy regényen belül is variálódó elbeszélői nézőpontra, a megváltozott narrációs tónusra. A metaforikus eljárás felfedése, nemcsak nyelvi, hanem jelentésbeli és szerkezeti szinten is, az egyik legfontosabb olvasói feladat annál is inkább, mert a metaforizálódás csupán egyik jegye a hagyományos elbeszéléstől elrugaszkodó műveknek. Velejárói a laza, epizódszerű szerkesztés, a cselekmény helyébe lépő reflexió, az idő és tér nehezen kibogozható rétegződése. Az ilyen írói módszer fokozottabb szellemi tevékenységet követel a befogadótól, az értelmezés „asszociációs formáit”, szemben az okozati összefüggésekre alapuló metonímikus szervezőelvvel.

A reflexió, áttételes regényvilág „megnyitja” a művet a „játékszabályokba” beavatott olvasó előtt, a szerző és olvasó egyaránt „osztottnak a fantázia játékában”. Valahol itt kell arra a kérdésre is választ keresnünk, hogy miért olvasunk. A művel való párbeszéd által „művészé emelkedett olvasó” csak „itt tud eloldódni attól, ami, illetve felülemelkedni azon, ami a társadalmi életben fogva tartja.

Kulcsár Szabó Ernő kevés újat mond a szakavatottaknak. Kötete azonban — Az én világom elnevezésű sorozat jellegének megfelelően — hasznos kézikönyv egyetemistáknak, középiskolásoknak, mindazoknak, akik érteni és élvezni akarják napjaink irodalmát. Bevezetés Esterházy, Bereményi és Nádas „bevezetéseire” a szépirodalomba”.

FEHÉR Katalin

A VALÓSÁG BŰVKÖRÉBEN

Norman Mailer: *A hóhér dala*. Magvető Kiadó, Budapest, 1984

A megtörtént bűnügyek mindig izgalmas témát szolgáltattak az úgynevezett „dokumentumirodalom” számára. Ismert amerikai írók neve fémjelzi a műfajt. Hiteles dokumentumok alapján íródott — többek között — Truman Capote két ismert regénye is: a *Faragott koporsók* és a *Hidegvérrel*. Amennyiben ezeket együtt vizsgáljuk *A hóhér dalával* szembevetendő nézőpontbeli különbségeket vehetünk észre. Annak ellenére, hogy mindkét író objektív távolságtartást hangsúlyoz és messzemenő hitelességre törekszik, munkáikban valamiképpen mégis ott rejtőzik a magánvélemény többlete: írói állásfoglalást takar a tények megfelelő elrendezése.

Capote a cansasi farmercsalád brutális kiirtóit olyan látószögből mutatja be, ahonnan nézve az olvasó csak megvetheti és elítélheti a két